

Nr 57.

Av fröken **Vinge**, om inrättande av ett de vetenskapliga bibliotekens chefsråd.

Från forskarna i en del av våra vetenskapliga bibliotek hör man ibland klagomål över bristande kundtjänst. Klagomålen komma inte så mycket från vetenskapsmännen, som väl i många fall börjat resignera inför långa väntetider och primitiva lokaler och som dessutom i större utsträckning än den tillfällige besökaren bruka beredas tillträde direkt till boksamlingarna och få använda också sådana kataloger och andra hjälpmedel, som många av dessa bibliotek av praktiska skäl ha svårt att låta en större allmänhet hantera. Det är oftast från en annan kategori, som dessa klagomål komma, jäktade tidningsmän, affärsmän, industrimän eller politiker, som ha behov av att snabbt få vissa upplysningar och som inte ha tid och i regel inte heller den erfarna forskarens förmåga att på egen hand leta sig fram till den litteratur, som de behöva.

Ytterst sällan riktar sig kritiken mot bibliotekstjänstemännen. Tvärtom erkännes ofta det utomordentliga tillmötesgående och de omfattande kunskaper, som dessa i regel visa prov på. Men om litteratortjänsten vid våra offentliga bibliotek skall bli snabb och effektiv, måste tjänstemännen ha åtskilliga bibliografiska och kontorstekniska hjälpmedel till sitt förfogande. De få inte heller vara så jäktade av löpande arbetsuppgifter, att de inte hinna med att stå allmänheten till tjänst i tillräcklig utsträckning. I detta hänseende äro en del av våra bibliotek illa rustade.

De vetenskapliga biblioteken äro ett mycket viktigt led i den vetenskapliga forskningen. I 1947 års löneutredning avseende vissa biblioteksbiträden framhålles att de vetenskapliga specialbiblioteken inom de naturvetenskapliga, tekniska och medicinska områdena äro lika viktiga som laboratorierna och att mycket primärarbete i laboratorierna kan bli överflödigt genom väl-försedda och effektiva bibliotek. »Kostnaderna för ett effektivt bibliotek kunna alltså innebära en besparing. Det är detta förhållande som gör, att de moderna industriföretagen i allt större omfattning skaffa sig egna bibliotek. Jämförelsen med laboratorier gäller närmast på de naturvetenskapliga, tekniska och medicinska områdena. Men den allmänna karaktären och egenskapen att vara ett nödvändigt hjälpmedel åt forskningen är gemensam för samtliga vetenskapliga specialbibliotek. Den moderna forskningen bedrivs till mycket stor del i biblioteken eller med hjälp av dessa. Den snabba takten i nutidens vetenskapliga forskning och de stora framgångar som vunnits och alltjämt vinnas äro otänkbara utan bibliotekens hjälp.»

Forskarna i de vetenskapliga biblioteken utgöras ingalunda enbart av veten-

skapsmän och studerande. Som exempel kan nämnas, att en undersökning vid tekniska högskolans bibliotek visat, att mer än två tredjedelar av dess lån förmedlades till personer utom högskolan. Vid karolinska institutets bibliotek är utlåningen till läkare över hela landet mycket omfattande. Vid åtskilliga andra vetenskapliga specialbibliotek sträcker sig verksamheten långt utanför vetenskapsmännens krets. Så till exempel bedriver Musikaliska akademiens bibliotek förutom sin verksamhet som vetenskapligt bibliotek även en omfattande utlånings- och rådgivningsverksamhet till musikeckirklar och andra musikintresserade runt om i landet. Statistiska centralbyråns bibliotek lämnar i mycket stor utsträckning upplysningar till myndigheter, sakkunnigkommittéer och enskilda personer inte bara om svensk och utländsk statistisk litteratur utan även om resultaten av verkställda utredningar och utgör därigenom ett betydelsefullt serviceorgan för de olika kategorier, som ha behov av statistiska uppgifter. — Över huvud taget kan biblioteksverksamheten rätt bedriven medföra en tidsbesparing för allmänheten, som mångdubbelt uppväger den arbetsinsats som det enskilda biblioteket presterar.

Bibliotekens verksamhet består inte bara i att tillhandahålla sådana böcker, vilkas författare och titel låntagaren kan uppge. Vad som ställer så stora krav på biblioteken är att låntagaren kan vilja ha litteratur i ett visst ibland mycket speciellt ämne utan att han själv känner till vilken litteratur som finns på området. Ofta måste de önskade uppgifterna sökas i svårtillgängliga källor, t. ex. en facktidskrift, en festskrift eller något samlingsverk. Sökandet underlättas i samma mån som biblioteket kunnat avdela arbetskraft för att specialkatalogisera sådana artiklar och avhandlingar.

Givetvis är det önskvärt att biblioteken samarbeta, så att samma bokverk endast i undantagsfall genomgås för specialkatalogisering i mer än ett bibliotek. Ett sådant samarbete har redan nu etablerats såväl bland folkbiblioteken som mellan vissa grupper av specialbibliotek (t. ex. de tekniska biblioteken och industribiblioteken), men önskvärt är att liknande samarbete kommer till stånd mellan andra grupper av bibliotek eller andra institutioner, som ofta anlita likartad litteratur. Ett sådant utvidgat samarbete skulle kunna spara dyrbar tid för den forskande allmänheten och delvis också för biblioteken. Om arbetsbördan inom biblioteken skall hållas inom rimliga gränser, måste alla möjligheter till *rationalisering* tillvaratagas.

Tiden synes nu vara inne att förverkliga ett förslag av 1945 års universitetsberedning, vilket för en obetydlig kostnad skulle öppna möjligheter för ett vidgat samarbete mellan biblioteken, något som med all sannolikhet skulle kunna leda både till en önskvärd rationalisering och till bättre kundtjänst. Detta förslag, som återgives i SOU 1947: 75, innebär att ett samarbetsorgan skulle bildas, som förslagsvis skulle benämnas *de vetenskapliga bibliotekens chefsråd*. Rådet skulle åtminstone till en början endast bestå av dels cheferna för landets fyra stora vetenskapliga bibliotek: kungliga biblioteket, de båda universitetsbiblioteken och Göteborgs stadsbibliotek, dels en femte medlem, lämpligen utsedd av Kungl. Maj:t och representerande något av de stora

specialbiblioteken i riket. Kungl. Maj:t skulle äga att bland ledamöterna utse ordförande. Utom sig skulle rådet utse en sekreterare med fast arvode. Till chefsrådets förfogande skulle ställas ett belopp på 2 500 kronor för sekreterararvode och reseersättningar.

Detta chefsråd skulle verka för ökat samarbete mellan de vetenskapliga biblioteken, syftande till en smidig rationalisering av arbetsformerna utan att därför de enskilda institutionernas verksamhet behövde förlora sin individuella prägel genom en långt driven centralisering. Bland viktiga uppgifter för rådet nämner universitetsberedningen vidare, att det borde verka för att vissa samkataloger upprättas, i första hand över de svenska bibliotekens bestånd av utländska tidskrifter och andra periodiska publikationer. Själva katalogiseringsarbetet skulle icke ombesörjas av rådet utan ske i samarbete mellan de olika biblioteken. Sådana samkataloger äro av utomordentlig betydelse inte bara för forskarna; de äro också en viktig förutsättning för en målmedveten och rationell bokanskaffningspolitik. Universitetsberedningen framhåller även, att om våra vetenskapliga bibliotek kunde samordna sina katalogiseringsprinciper, skulle man kanske i framtiden kunna trycka eller på annat sätt mångfaldiga katalogkort, som vore brukbara för de olika bibliotekens kataloger, något som givetvis skulle medföra besparing av arbetskraft. Så sker ju redan i stor utsträckning inom folkbiblioteken, där emellertid förhållandena i detta hänseende ligga enklare till. Framför allt skulle emellertid rådet utgöra en för de olika vetenskapliga biblioteken gemensam remissinstans. Tillvaron av en sådan gemensam remissinstans skulle, säger beredningen, i och för sig bidra till samarbetets intensifiering.

Tanken på ett sådant chefsråd är inte ny. Liknande förslag ha tidigare framförts bl. a. i 1923 års betänkande angående läroverks- och landsbibliotek (SOU 1923: 7) och i 1944 års betänkande angående litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena (SOU 1944: 17) samt i skrifter av kungl. vetenskapsakademiens bibliotekarie, fil. dr Arne Holmberg, och bibliotekarien vid Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag, fil. lic. Alvar Silow. Sedermera ha folkbibliotekssakkunniga i sitt betänkande (SOU 1949: 28) framlagt förslag om ett kontaktorgan mellan folkbiblioteken och övriga bibliotek. Sveriges allmänna biblioteksörening har i yttrande över sistnämnda förslag vitsordat behovet av ett intimt samarbete mellan de vetenskapliga biblioteken och folkbiblioteken. Föreningen ansåg, att detta samarbete bäst skulle tillgodoses, om statsmakterna inrättade å ena sidan ett de vetenskapliga bibliotekens chefsråd enligt universitetsberedningens förslag, å andra sidan ett statens folkbiblioteksråd med uppgifter närmast motsvarande det av folkbibliotekssakkunniga omnämnda danska »Statens Biblioteksraad», vilket fungerar som rådgivare för departement i ärenden av principiell betydelse för folkbiblioteken. I sådana angelägenheter som beröra såväl vetenskapliga bibliotek som folkbibliotek bör enligt Sveriges allmänna biblioteksförnings åsikt ett intimt och effektivt samarbete etableras genom gemensamma överläggningar mellan de båda råden i deras helhet eller mellan särskilt utsedda kontakt-

organ. Hur den slutliga organisationen än utformas för folkbibliotekens del är det tydligt, att ett fullföljande av universitetsberedningens förslag skulle utgöra ett viktigt led i strävandena till ökat samarbete även mellan de vetenskapliga biblioteken och folkbiblioteken.

Samtidigt med att diskussionerna om dessa betänkanden och förslag pågått, har ett betydelsefullt steg tagits till ökat samarbete mellan vissa av de vetenskapliga biblioteken i och med bildandet av *stockholmsbibliotekens samarbetsnämnd*. För nämndens sammansättning och arbetsprogram har dess sekreterare, kanslirådet Uno Willers, lämnat en redogörelse i tidskriften *Från departement och nämnder 1950: 11*, av vilken bl. a. framgår, att nämnden har till ändamål att utvidga och i fastare former organisera samarbetet mellan de offentliga biblioteken i Stockholm. Nämnden har genom sina medlemmar anknytning till alla mera betydande statliga bibliotek i Stockholm med kungl. biblioteket i spetsen, till det kommunala Stockholms stadsbibliotek och till privata institutioner som Svenska akademiens Nobelbibliotek och Arbetarrörelsens arkiv. Det är en i många avseenden heterogen samling institutioner, som nämnden representerar i fråga om inte bara deras finansiering och den myndighet, som de sortera under, utan också deras omfattning, ämnesinriktning etc. Men i en punkt råder, säger kanslirådet Willers, full samstämmighet: de äro alla avsedda att betjäna Stockholms studerande allmänhet. Nämnden har hos Kungl. Maj:t anmält sitt bildande och har av ecklesiastikministern erhållit det erkännandet, att den synes »kunna medverka till en betydelsefull rationalisering av huvudstadens biblioteksförhållanden» (prop. 165/1950).

Om man endast ser till antalet vetenskapliga bibliotek, äro de flesta representerade i stockholmsbibliotekens samarbetsnämnd. Emellertid stå några av de största och mest betydelsefulla biblioteken på grund av sin geografiska belägenhet utanför, bl. a. de båda universitetsbiblioteken samt Göteborgs stadsbibliotek och Chalmers tekniska högskolas bibliotek. I en officiell samarbetsorganisation mellan de vetenskapliga biblioteken måste dessa bibliotek ovillkorligen vara med.

Stockholmsbibliotekens samarbetsnämnd blir ingalunda överflödig, om chefsrådet bildas. Mångfalden och den heterogena karaktären hos de till nämnden anslutna biblioteken ställa stora krav på samarbetsnämndens initiativkraft. I synnerhet för de mindre specialbiblioteken torde en rådgivande verksamhet från nämndens sida kunna medverka till rationalisering och ökad effektivitet. Man kan icke räkna med att chefsrådet får tid att i tillräcklig utsträckning syssla med alla de problem, som gälla de olika specialbiblioteken. Det förefaller lämpligast att den ledamot av chefsrådet, som enligt universitetsberedningens förslag skulle representera de vetenskapliga specialbiblioteken, utses efter förslag från samarbetsnämnden. Han kan då även tjäna som förbindelse mellan rådet och nämnden.

Det behöver måhända understrykas, att tidpunkten för rådets inrättande icke synes behöva uppskjutas på grund av olika pågående eller avslutade utredningar om bibliotekspersonalens anställnings- och avlöningsförhållanden.

De nuvarande svårigheterna i fråga om personalrekryteringen lättas visserligen icke genom tillskapandet av det föreslagna chefsrådet, men rådet skulle i så många andra avseenden kunna främja den svenska forskningen och över huvud taget det svenska samhället, att dess inrättande icke längre bör uppskjutas.

Som ovan nämnts beräknade universitetsberedningen, att rådet icke skulle draga andra kostnader än ett sekreterararvode jämte resekostnader för sekreteraren och rådets ledamöter. Det av beredningen föreslagna beloppet på 2 500 kronor torde dock nu behöva uppräknas något med hänsyn till penningvärdets fall och de väntade taxehöjningarna vid järnvägarna.

Med stöd av det ovan anförda hemställes,

att riksdagen ville besluta *dels* hemställa hos Kungl. Maj:t, att ett de vetenskapliga bibliotekens chefsråd inrättas från den 1 juli 1951 i huvudsaklig överensstämmelse med 1945 års universitetsberednings förslag, och *dels* anvisa erforderliga medel för sekreterararvode och reseersättningar.

Stockholm den 19 januari 1951.

Margit Vinge.
